

Maqam Analysis of Yayla/Yol Havas

Yayla/Yol Havalalarının Makamsal Analizi

Orhan ALKAN¹

Atatürk Üniversitesi, Türk Müsikişi Devlet
Konservatuarı, Temel Bilimler
Bölümü, Erzurum, Türkiye

ABSTRACT

This study aims to analyze the modal structure of Yayla/Yol havas, one of the important genres of Turkish folk music. The aim of the research is to define these genres in a musical and cultural context and to determine their place in Turkish folk music. In addition, it is aimed to examine which makams it is based on, what kind of character these makams give to the Yayla/Yol moods and their melodic structures.

The study is a descriptive research and documentary scanning method was used to collect research data. According to the findings, it was determined that there were 15 Yayla/Yol havas conditions. Quota sampling method, one of the "non-probability-based sampling" methods, was used in the research. This method is especially preferred in qualitative research and aims to obtain more detailed information with small sample groups. In this context, 5 of the long weathers of the Yayla/Yol havas type examined in the study were selected as examples.

Within the scope of the study, an attempt was made to obtain qualitative data in order to determine the maqam sequences and characteristics of 5 Yayla/Yol tunes and maqam analyzes were made accordingly. As a result of the study, it was seen that the majority of the works examined were in the Hûzi maqam and that this maqam played a dominant role in the course of the works.

Keywords: Yayla Havas, Yol Havas, Uzun Hava

Öz

Bu çalışma, Türk halk müziğinin önemli türlerinden biri olan Yayla/Yol havalalarının makamsal yapısını analiz etmeyi amaçlamaktadır. Araştırmada, bu türlerin müzikal ve kültürel bağlamda tanımlanarak Türk halk müziği içindeki yerlerinin belirlenmesi hedeflenmiştir. Ayrıca hangi makamlar üzerine kurulduğu, bu makamların Yayla/Yol havalalarına nasıl bir karakter kazandırdığı ve melodik yapılarının incelenmesi amaçlanmıştır.

Çalışma betimsel bir araştırma olup, araştırma verilerinin toplanmasında belgesel tarama yöntemi kullanılmıştır. Elde edilen bulgulara göre 15 adet Yol/Yayla havası olduğu tespit edilmiştir. Araştırmada "olasılık temelli olmayan örnekleme" yöntemlerinden biri olan kota örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Bu yöntem, özellikle nitel araştırmalarda tercih edilen ve küçük örneklem gruplarıyla daha ayrıntılı bilgilere ulaşmayı amaçlayan bir yöntemdir. Bu çerçevede, çalışmada incelenen Yayla/Yol havaları türündeki uzun havalardan 5'i örnek olarak seçilmiştir.

Çalışma kapsamında, 5 adet Yayla/Yol havasının makamsal dizileri ve özelliklerini belirlemek amacıyla nitel veriler elde edilmeye çalışılmış ve bu doğrultuda makamsal analizler yapılmıştır. Çalışma sonucunda, incelenen eserlerin büyük çoğunluğunun Hûzi makamında olduğu ve bu makamın eserlerin seyrinde baskın bir rol oynadığı görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Yayla Havalaları, Yol Havalaları, Uzun Hava

Geliş Tarihi/Received 31.07.2024
Kabul Tarihi/Accepted 12.09.2024
Yayın Tarihi/Publication 23.09.2024
Date

Sorumlu Yazar/Corresponding author:

E-mail: alkanorhan08800@gmail.com

Cite this article: Alkan, O. (2024).

Maqam Analysis of Yayla/Yol Havas.

Ayalgu Interdisciplinary Turkish Music

Research Journal, 2, 41-50. Doi:

10.5281/zenodo.13829549

Content of this journal is licensed under a
Creative Commons Attribution-NonCommercial
4.0 International License.

Giriş

Türk Halk Müziği, yüzyıllar boyunca halkın duygularını, düşüncelerini ve yaşantılarını müzik aracılığıyla ifade ettiği, zengin ve derin bir kültürel mirası temsil etmektedir. Bu mirasın önemli bir parçasını oluşturan uzun havalar, özgün yapıları ve icra tarzlarıyla dikkat çeker. Uzun havalar, serbest ritimli ve sözlü halk müziği formları arasında yer almakta ve Türkiye'nin çeşitli bölgelerinde farklı adlarla anılmaktadır.

Türk halk müziğimizde önemli yeri olan Yayla/yol havaları, Doğu Karadeniz bölgesiyle özdeşleşmiş ve genellikle halkın yaylaya yaptıkları yolculuklar sırasında dinlenme ve sohbet anlarında seslendirdikleri uzun havalardır. Bu tür, yayla yolculuklarında geleneksel olarak seslendirilmiş ve zamanla Türk Halk Müziği repertuvarına dahil olmuştur. Kendi özgün icra dinamikleri sayesinde, ilk duyumda bile türsel karakterini belirgin bir şekilde ortaya koymaktadır (Haşhaş, 2022, s. 377).

Karadeniz Bölgesi'nde, özellikle Rize ve Trabzon yöresinde yaygın olarak seslendirilen yol havaları, belirgin özellikleriyle dikkat çeker. Bu uzun hava türünde, konuşurcasına söyleme tarzı öne çıkar ve yöre ağızı belirgin şekilde hissedilir. Yol havalarında sıkça Hüseyini makamı kullanılırken, nadiren de olsa Hicaz makamına rastlanır. Bu tür ezgilerin ses genişliği genellikle sekiz sesle sınırlıdır (Emnalar, 1998, s.380).

Yayla/yol havaları icra edilirken, yöreye özgü müzikal dinamikler belirgin şekilde öne çıkar. Ezgilerde sık sık çarpmalar kullanılması ve ezgi sonlarında uzun seslerin yer alması, bu türün ayırt edici özelliklerindedir. Ayrıca, terennümlerle, yani eklenen sözlerle icra edilen kalıp ezgilerde, trill, mordan ve triole süslemelerinin bulunması, yayla havalarının karakteristik özellikleri arasında yer almaktadır (Gündoğdu, 2020, s. 23).

Yayla/yol havaları, sert ve kesik bir icra ile başlayarak dinleyiciye güçlü bir giriş sunar. Eserin sonunda, son hece diğerlerinden daha uzun tutulur ve bu şekilde kalış yapılan sese vurgu yapılır. Genellikle çıkıcı yapıya sahip olan bu havalar, ilk olarak üçüncü derecedeki seste kalış yapılarak dikkat çeker. Ardından, ikinci müzik cümlesi dördüncü veya beşinci derecedeki seslerle başlar. Bu seslerde de kalışlar yapılarak önemleri vurgulanır ve nihayetinde müzik cümleleri karar sesine ulaşarak tamamlanır (Demir, 2011, s. 184). Seslerde yapılan kalışlar, eserin melodik yapısında önemli durak noktalarını belirler. Bu şekilde yapılandırılan müzik cümleleri, yayla havalarının karakteristik melodik yapısını oluşturur.

Yayla/yol havalarında "oy", "oy oy", "hey", "hey hey", "oy oy dağlar oy" ve "hey güzelim hey" gibi katma sözler sıklıkla kullanılır. Özellikle karar sesine inilirken, "oy oy dağlar oy" veya "hey güzelim hey" ifadeleri hemen hemen tüm vokal icralarda yer alır. Geleneksel olarak, yayla/yol havalarına en yaygın şekilde kemençe ve tulum eşlik etmektedir (Haşhaş, 2022, s. 380).

Araştırmanın Amacı ve Önemi

Bu çalışmada; Yayla/Yol havalarının müzikal ve kültürel bağlamda tanımlanarak bu türün Türk Halk Müziği içindeki yerinin belirlenmesi, Yol havalarının hangi makamlar üzerine kurulduğu, bu makamların yol havalarına nasıl bir karakter kazandırdığı ve bu makamların melodik yapılarının incelenmesi amaçlanmıştır. Türk Halk Müziği, zengin bir kültürel mirası barındırır ve bu mirasın korunup gelecek nesillere aktarılması büyük önem taşır. Yayla/Yol havalarının detaylı bir şekilde incelenmesi, bu mirasın önemli bir parçasının belgelenmesine katkı sağlamaktadır.

Yöntem

Bu çalışma, betimsel bir araştırma olup veriler belgesel tarama yöntemiyle elde edilmiştir. TRT repertuarı ve çeşitli literatür kaynaklarından elde edilen bulgular, 15 adet Yol/Yayla havası türündeki uzun havayı kapsamaktadır.

Çalışmada, "olasılık temelli olmayan örnekleme" yöntemlerinden biri olan kota örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Olasılık temelli olmayan örnekleme, özellikle nitel araştırmalarda tercih edilen ve küçük örneklem gruplarıyla daha ayrıntılı bilgilere ulaşmayı amaçlayan yöntemlerdir. Kota örnekleme yöntemi, araştırmacının öngördüğü belirli

değişkenlere göre sınırlı bir evrenin araştırmanın amacına uygun şekilde sınırlandırılması ve kotalandırılması esasına dayanır (Karakaya, 2014). Bu yöntemin paralelinde, çalışmada incelenen Yayla/Yol havaları türündeki uzun havalardan 5'i örnek seçilmiştir.

5 (beş) adet Yayla/Yol Havaları'nın makamsal dizileri ve özelliklerini saptamak amacı ile nitel veriler elde edilmeye çalışılmış, bu doğrultuda makamsal analizleri yapılmıştır.

Bulgular ve Yorum

“Bu Yıl Yaylalar Kardır” isimli esere ait bulgular

Rize yöresine ait olan “Bu Yıl Yaylalar Kardır” adlı eser yayla/yol havası olarak adlandırılan uzun hava türündendir.

Şekil 1

“Bu Yıl Yaylalar Kardır” Adlı Yayla/Yol Havası Uzun Hava Notası

Bu Yıl Yaylalar Kardır

Yöresi: Rize Notaya Alan: Orhan ALKAN

Bu yıl yay la lar kar dır

bu yıl yay la lar kar dır ço ban ça di ri kal dır

Ben ağ la maz dım

Ben ağ la maz dım am ma be ni ağ la tan yar dır

Şekil 2

“Bu Yıl Yaylalar Kardır” Adlı Eserin Ezgi Yürüyüşü

Tablo 1

“Bu Yıl Yaylalar Kardır” İsimli Eserin Makamsal Dizisi

Makam Dizisi	Uşşak
Karar Sesi	La
Güçlüsü	Re
Seyir Karakteri	Çıkıcı
Yedeni	Yok
Donanımı	Si bemol 2
Ses Değiştirici İşaretler	Yok
Genişlemesi	Yok
Ses Aralığı	5
Pes Sesi	La
Tiz Sesi	Mi

Şekil 1’e göre “Bu Yıl Yaylalar Kardır” adlı eser A+B cümlelerinden oluşan tek bölümlü uzun havadır. A cümlesinde La (dügâh) perdesinden seyir hareketine başlayarak Re (neva) perdesine uşşaklı yarım kararlar yaparak La (dügâh) perdesinde uşşaklı karar yapıldığı, B cümlesinde ise La (dügâh) perdesi üzerinde bulunan uşşak dörtlüyle seyir yaparak ve güçlüsü olan Re (neva) perdesinde uşşaklı yarım karar yaparak tekrar La (dügâh) perdesi üzerindeki uşşak 4’lüsü ile uşşaklı karar yaptığı görülmektedir. Dolayısıyla edinilen bilgiler ışığında Uşşak makam dizisi içerisinde seyir ettiği ve uşşak makamında bir uzun hava olduğu düşünülmektedir.

“Ne İşlerin Var İdi” isimli esere ait bulgular

Trabzon yöresine ait olan “Ne İşlerin Var İdi” adlı eser yayla/yol havası olarak adlandırılan uzun hava türündendir.

Şekil 3

“Ne İşlerin Var İdi” Adlı Yayla/Yol Havası Uzun Hava Notası

Ne İşlerin Var İdi

Yöresi: Trabzon

Notaya Alan: Orhan ALKAN

Ne iş le rin var i di sis dağ la rın ba şın da ne ba şı ma
ge len gen ce cik yaş la rın da gen ce cik yaş la rın da gen ce
cik yaş la rın da gi de mi yom yay la ya yay lı ya yay la mı ya
iki se ne den be ri düş tüm ka ra sev da ya
düş tüm ka ra sev da ya oy oy dağ lar oy

“Yine Geldi Yaz Başları Garip Eminem” isimli esere ait bulgular

Trabzon yöresine ait olan “Yine Geldi Yaz Başları Garip Eminem” adlı eser yayla/yol havası olarak adlandırılan uzun hava türündendir.

Şekil 7

“Yine Geldi Yaz Başları Garip Eminem” Adlı Yayla/Yol Havası Uzun Hava Notası (Gündoğdu, 2020, s.50).

YİNE GELDİ YAZ BAŞLARI GARİP EMİNEM
(YAYLA HAVASI)

Yüre: Trabzon Notaya Alan: Salih GÜNDOĞDU

♩=170

Şekil 8

“Yine Geldi Yaz Başları Garip Eminem” Adlı Eserin Ezgi Yürüyüşü

Tablo 4

“Yine Geldi Yaz Başları Garip Eminem” İsimli Eserin Makamsal Dizisi

Makam Dizisi	Uşşak
Karar Sesi	La
Güçlüsü	Do
Seyir Karakteri	Çıkıcı
Yedeni	Yok
Donanımı	Si bemol 2
Ses Değiştirici İşaretler	Yok
Genişlemesi	Yok
Ses Aralığı	5
Pes Sesi	Sol
Tiz Sesi	Re

Tablo 5

“Yine Kalktı Yayla Göçleri” İsimli Eserin Makamsal Dizisi

Makam Dizisi	Uşşak
Karar Sesi	La (Dügâh)
Güçlüsü	Re
Seyir Karakteri	Çıkıcı
Yedeni	Yok
Donanımı	Si bemol 2
Ses Değiştirici İşaretler	Yok
Genişlemesi	Yok
Ses Aralığı	6 ses
Pes Sesi	La
Tiz Sesi	Mi

Şekil 9’a göre “Yine Kalktı Yayla Göçleri” adlı eser A+B cümlelerinden oluşan tek bölümlü uzun havadır. A cümlesinde Do (çargâh) perdesi ile seyre başlayarak Re (neva) güçlü civarında uşşaklı seyir yapıldığı Re (neva) güçlü civarında uşşaklı seyir hareketleri yapıldığı ve La (Dügâh) perdesinde uşşaklı karar edildiği görülmüştür. B cümlesi ise A cümlesinde olduğu gibi Do (çargâh) perdesi ile harekete başlayarak Re (neva) perdesi civarında uşşaklı gezinerek La (dügâh) perdesinde uşşaklı karar yapıldığı görülmektedir. Edinilen bulgular ışığında Uşşak makam dizisi içerisinde seyir ettiği ve uşşak makamı etkisinde bir uzun hava olduğu düşünülmektedir.

Sonuç

"Bu Yıl Yaylalar Kardır", "Yaz Gelende Açtı De Maçkanın Yaylaları" ve "Yine Kalktı Yayla Göçleri" adlı eserlerde, Uşşak makamı etkisi belirgindir. Bu eserlerde La (Dügâh) perdesinde Uşşak makamına özgü kararlar bulunmaktadır, bu da Uşşak makamının bu eserlerde baskın olduğunu ve seyir hareketlerinde belirleyici bir rol oynadığını gösterir. "Ne İşlerin Var İdi" eserinin A cümlesinde ise Mi (Hüseyni) perdesinden başlayarak Do (Çargâh) perdesinde çargâhlı asma kalış yapılmıştır. Bu da eserin Hûzi makamında olduğunu belirtir. "Yaz Gelende Açtı De Maçkanın Yaylaları" ve "Yine Geldi Yaz Başları Garip Eminem" adlı eserlerde de Do (Çargâh) perdesinin ısrarla kullanılması, bu eserlerin Hûzi makamında olduğu sonucuna ulaştırmaktadır.

Türk Halk Müziği uzun hava repertuarında bulunan Yayla/Yol Havaları örneklerinin hangi makamda olduğu incelenmiştir. İnceleme sonucunda, büyük çoğunluğun Hûzi makamında olduğu ve bu makamın eserlerin seyirinde baskın bir rol oynadığı görülmüştür. Beş eserin tamamı tek bölümlü uzun hava formunda olup, her biri A+B veya A+A2 cümle yapısına sahiptir. Bu durum, tek bölümlü uzun hava formunun Türk halk müziğinde yaygın olarak kullanıldığını ve belirli bir yapısal bütünlüğe sahip olduğunu göstermektedir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar, çıkar çatışması olmadığını beyan etmiştir.

Finansal Destek: Yazar, bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author have no conflicts of interest to declare.

Financial Disclosure: The author declared that this study has received no financial support.

Kaynaklar

- Demir, S. (2011). *Türk Halk Müziğinde Tür Meselesi*. (Tez No. 306720) [Doktora tezi, Sakarya Üniversitesi- Sakarya]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Emnalar, A. (1998). *Tüm Yöreleriyle Türk Halk Müziği ve Nazariyatı*. Ege Üniversitesi Basım Evi.
- Gündoğdu, S. (2020). *Kadırga Kültür Havzası Yol/Yayla Havaları Repertuvarının Vokal İcrada Ağız ve Haçere Özellikleri Açısından İncelenmesi*. (Tez No. 636756) [Yüksek Lisans tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi- İstanbul]. Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Haşhaş, S. (2022). *Türk Halk Müziği -Thm Bilgileri-Uzun Havalar-Kırık Havalar*. Efe Akademi Yayınları.
- Karakaya, İ. (2014). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. A. Tanrıöğen (Ed.) *Veri Toplama Teknikleri* (ss. 131-164). Anı.
- Özkan, İ. H. (2006). *Türk Mûsikîsi Nazariyatı ve Usûlleri*, (3. Baskı). Ötüken Neşriyat.